

59. Зайончковский П.А. Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в. – М., 1978. – 268 с.
60. Лещенко М.Н. Класова боротьба в українському селі в епоху монополістичного капіталізму (60-90 рр. XIX ст.). – К., 1970. – 312 с.
61. Панкратова О.В. Революция 1905-1907 гг. в национальных районах России. – М., 1955. – 260 с.
62. Горизонтов Л.Е. Парадоксы имперской политики: Поляки в России и русские в Польше (XIX – начало XX в.). – М.: Индик, 1999. – 272 с.
63. Миллер А.И. «Украинский вопрос» в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX в.). – СПб.: Алетейя, 2000. – 260 с.
64. Бибин М.А. Дворянство накануне падения царизма в России. – Саранск, 2000. – 268 с.
65. Беккер С. Миф о русском дворянстве: Дворянство и привилегии последнего периода императорской России / Перевод с английского Бориса Пинскера. – М.: Новое литературное обозрение, 2004. – 344 с.
66. Шпопер Д. Политические инициативы польской шляхты в западных губерниях Российской империи накануне восстания 1863 года // Отечественная история. – 2006. – №3. – С. 90-103.
67. Jaśkiewicz L. Carat i sprawy polskie na przełomie XIX i XX wieku / Leszek Jaśkiewicz. – Pułtusk: Wyzsza Szkoła Humanistyczna w Pułtusku, 2001. – 219 s.
68. Orman E. Tahańcza Poniatowskich: z dziejow szlachty na Ukrainie w XIX wieku / Elzbieta Orman. – Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2009. – 416 s.

Барвинок О. В. Дворянство Подольской губернии в конце XVIII – начале XX в.: историографический обзор

В статье сделана попытка проанализировать состояние научной разработки проблемы деятельности дворянства в органах государственного управления региона со времени создания Подольской губернии до начала XX века. Показан уровень изучения данного вопроса в работах отечественных и зарубежных исследователей досоветского, советского и современного периодов.

Ключевые слова: Подольская губерния, дворянство, польская шляхта, дворянские собрания, самоуправление, инкорпорация, интеграция.

Barvinok O. V. The nobility of Podolsk province in the late XVIII – early XX century: historiographical review

The attempt to analyze the state of problem's scientific development of the nobility's activity in the region's public administration since the creation of Podolsk province till the early twentieth century are made in this article. The author states the level of this issue in the works of native and foreign researchers of pre-Soviet, Soviet and contemporary periods.

Key words: Podolsk province, gentry, the Polish nobility, nobility assembly, self-management, incorporation, integration.

УДК 629.4/.5(091)(477.7)"18/19"

О. А. Шаригіна

**ІСТОРИОГРАФІЯ РОЗВИТКУ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТА МОРСЬКОГО
ТРАНСПОРТУ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ
XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.**

Стаття присвячена розгляду історії залізничного і морського транспорту в наукових дослідженнях. Автор констатує, що, попри достатню поширеність цього питання в сучасній українській історіографії, відсутні узагальнюючі праці, присвячені формуванню транспорту в другій половині XIX – на початку XX ст.

Ключові слова: історіографія, Південь України, пореформений період, залізничний і морський транспорт.

Історія України була й залишається для багатьох дослідників об'єктом особливої уваги та джерелом постійних наукових дискусій і суперечок. Серед складних проблем історичного минулого України чи не найбільший інтерес для істориків науки представляють питання формування та функціонування транспорту. Оскільки винятково важливим засобом у створенні спільності економічного життя того чи іншого народу, а також у розширенні його економічних і культурних зв'язків завжди був саме транспорт. Промислова революція, яка відбувалася в Україні протягом 40-80-х рр. XIX ст. наполегливо висувала завдання створення розгалуженої транспортної інфраструктури. В останній – беззаперечно важливе місце повинні були посісти залізничний і морський транспорт. Багато в чому саме від їх становища залежала життєдіяльність великих приморських територій України.

Ступінь розробки теми характеризується відсутністю узагальнюючих досліджень, присвячених історіографії питання розвитку залізничного і морського транспорту Півдня України у другій половині XIX ст. Лише у працях Ю.П. Коновалова, О.Б. Шляхова дається огляд літератури стосовно розвитку морського та у праці Р.О. Пономаренка – залізничного транспорту в пореформений час. Це і зумовило мету статті – проаналізувати етапи історіографічного процесу та основні тенденції у вивченні теми.

Виходячи з цього, автор прагне розв'язати такі наукові завдання: визначити ступінь наукової розробки проблеми; виконати більш повний, ніж це зроблено попередниками, історіографічний аналіз наукової літератури з теми дослідження.

Наукові роботи із зазначеної проблеми умовно можна розділити на такі періоди: дорадянський (друга половина XIX – початок XX століть), радянський (20-ті – 1991 роки) та сучасний (90-ті роки XX – початок XXI століть).

Історія розвитку шляхів сполучення привертала увагу дослідників ще в дореволюційний час. Наприкінці XIX – на початку XX ст. з'явилася низка праць, де розглядалися окремі питання, пов'язані з розгортанням підприємництва в морському транспорті, діяльності найбільших пароплавних компаній регіону [1-5]. Ці праці, інколи маючи науково-популярний, а інколи – суб'єктивістський, апологетичний характер, у той же час вводили до обігу деякі документальні матеріали, використовували тогочасну статистику, містили певний критичний аналіз стосовно діяльності низки судноплавних фірм. Водночас відсутність посилань на джерела, публіцистичний характер більшості цих праць суттєво зменшують їхню наукову цінність.

Те ж саме стосується і залізничного транспорту. Окремі питання, що відносяться до нашої теми, знайшли відбиття в низці загальних робіт з історії залізничної справи в Росії [6-9], а також у дослідженнях, присвячених розвитку промисловості на Півдні країни [10-13]. У них містяться відомості про залізничну політику царського уряду на початку 80-х рр. XIX століття, про експлуатацію магістралі в окремі роки й періоди, показано розвиток південної індустрії в 90-х рр. XIX – на початку XX ст.

Перші публікації, пов'язані з історією залізниць, з'явилися у другій половині XIX – на початку XX ст. Серед авторів, які вперше зробили спробу узагальнити історію розвитку залізничної мережі в країні слід назвати В. Верховського, О. Головачова та інших, чії роботи стали істотним внеском у розробку цієї проблеми [6-9]. Вони звернули увагу на зростання залізничного будівництва в Росії, їхні праці насичені статистичними даними.

Багатий матеріал стосовно історії залізничного транспорту міститься в технічних виданнях. Дослідженням тягового та рухомого складу в кінці XIX – на початку XX століття займалися Я. Шотлендер та М.К. Антошин [14-16].

Корисне дослідження історико-економічного характеру здійснив П. Андреев, в якому головна увага приділяється огляду розбудови окремих залізничних гілок Південно-Західної залізниці [17-18].

Зазначимо, що незважаючи на доволі велику кількість праць, в цей період не було зроблено ґрунтового, комплексного дослідження. Істотним недоліком дореволюційної літератури є її тенденційність, суб'єктивізм, перебільшення „цивілізаторської” ролі іноземного капіталу в розвитку економіки Півдня України, невміння розглядати ті або інші аспекти економічного розвитку у взаємозв'язку з морським транспортом і залізницями.

Після повалення самодержавства в 1917 р. починається новий період дослідження проблеми – період пріоритету марксистсько-ленінських підходів до оцінки історичних процесів другої половини XIX – початку XX ст.

Історики звернулися до загального аналізу соціально-економічного становища України першої половини XIX ст. і, зокрема, проблеми товарності сільськогосподарської продукції, як одного з показників виникнення капіталізму, а також проблеми транспорту. В працях М. Яворського, О. Плевако [19; 20] акцентується увага на тому, що в період занепаду феодально-кріпосницької системи та поширення капіталістичних відносин існує невідповідність між вирощуванням зернових та інших культур і низькими можливостями їх реалізації через невідповідні шляхи сполучення. Праці названих істориків дають концептуальні знання, збагачують фактичним матеріалом з соціально-економічної історії країни.

Необхідно також звернути увагу на праці відомого українського історика М. Слабченка, які вийшли друком у 20-х рр. Досліджуючи особливості економічного розвитку України у пореформений час, він зокрема, зупинився і на питаннях розвитку транспорту Півдня України [21].

На початку 30-х рр. в історичній науці посилюється ідеологічний диктат з боку правлячого режиму, боротьба з умовним соціалістичним вільнодумством у трактуванні історичних подій. Все це суттєво обмежило коло питань, які потрапляли до поля зору істориків, що вивчали суспільно-політичні та економічні процеси в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.

XX з'їзд КПРС відкрив новий період у розвитку історичної науки. Розвідки, які вийшли у другій половині 50-х – 80-х рр. відрізняються певною різноманітністю викладання матеріалу, більш глибокою документальною базою. Розширюється і коло конкретних подій стосовно проблематики, що досліджується, науковці стали більш критично аналізувати її окремі аспекти.

Так, у цей час з'являються спроби аналізу діяльності Російського товариства пароплавства і торгівлі, конкурентної боротьби та наслідків укладання монопольних угод у торговельному флоті Чорного та Азовського морів. Зокрема, про це йшлося в статтях В.П. Можіна і Д.М. Ефенді-Заде [22; 23].

У тому чи іншому аспекті, частіше за все – досить стисло, без достатнього фактажу та аргументації окремі питання з досліджуваної теми висвітлювалися у відповідних розділах узагальнюючих видань науково-популярного характеру, що вийшли протягом 50-80-х рр.: праці з історії світового судноплавства, Чорноморського пароплавства, низки провідних портів України – Одеси, Миколаєва [24-29].

У 60-х роках з'явилися дисертаційні дослідження, монографії, де висвітлюються окремі аспекти зазначених питань. Однією з перших робіт, де розглядалася історія залізничного транспорту в Україні, була праця В.І. Ангелейка [30].

Важливим внеском в історіографію залізничного транспорту в Україні стало дисертаційне дослідження С.В. Кульчицького [31]. Він розглядає розвиток залізничної мережі в Україні в дорадянський період у зв'язку з промисловим переворотом в Росії та його впливом на економіку України. На це дослідження спирається багато істориків, які займалися та займаються історією залізничного транспорту в Україні.

Помітним явищем стала монографія О. Соловйової [32], де вперше в радянській історіографії подається широкий аналіз розвитку залізничного транспорту в Росії та Україні. Це дослідження є одним з базових, серед усіх робіт, які були присвячені історії розвитку залізничного транспорту. Названі роботи відрізняє строга науковість, широта і аргументація висновків.

Цінний матеріал про місце й роль залізничного й морського транспорту в становленні й розвитку Півдня України, у поглибленні й розширенні всеросійського ринку, у зміцненні економічних зв'язків українських губерній вміщено у монографіях відомих істориків і економістів О.О. Нестеренко, І.А. Гуржія, Р.С. Лівшиця, Г.Д. Бакулева [33-37]. Зокрема, в ґрунтовній праці Л.Г. Мельника „Технічний переворот на Україні у XIX ст.” [38] вивчалися питання виникнення транспортних підприємств, основні напрямки їхньої діяльності.

Дальший, хоч подекуди й нерівнозначний, розвиток отримали різноманітні питання народження торговельного пароплавства на Півдні у насичених оригінальним фактичним матеріалом працях Н.А. Залеського [39; 40], науково-популярних нарисах В.В. Басевича, Б.М. Орловського [41; 42]; окремі питання щодо досліджуваної теми висвітлювалися у цікавих статтях В.П. Ващенко, В.В. Крутикова [43; 44].

Значний внесок у дослідження соціально-економічної історії України кінця XVIII – першої половини XIX ст. включно з питаннями внутрішньо- та зовнішньополітичних зв'язків зробив І.А. Гуржій. У його працях зазначається, що розвиток залізничного транспорту був зумовлений станом промисловості даного періоду, що сприяло зростанню всіх галузей народного господарства, розширенню і поглибленню внутрішнього загальноросійського ринку, в т.ч. українського.

Зовнішня торгівля у Чорноморсько-Азовському басейні даного періоду стала предметом глибокого монографічного дослідження В.А. Золотова [45], деякі питання зовнішньої торгівлі Одеси у XIX ст. успішно досліджував М.О. Скрипник [46]. Досить цікавим є цикл змістовних праць комплексного характеру К.І. Дружиніної [47; 48].

У цей період виходить багато праць, які присвячені історії окремих залізниць [49-51]. У них розглядалася історія розвитку тієї чи іншої залізниці від її створення. Як правило, ці роботи носили науково-популярний характер, у них не ставилось завдання спеціально дослідити весь комплекс питань, що стосувався даної теми. Проте, вони зробили певний внесок в історіографію залізничного транспорту України.

Важливе місце серед наукових робіт, присвячених історії окремих залізниць, посідає дисертаційне дослідження В. Мирончука [52]. Він дав повний аналіз передумов та ходу створення Катерининської залізниці, визначив її важливий вплив на промисловий розвиток південного регіону Російської імперії.

Привертало увагу дослідників і матеріально-технічне забезпечення залізниць [53; 54]. Однак недоліком цих праць є те, що в них недостатньо висвітлено дорадянський період історії залізниць, основна увага була приділена технічним досягненням радянського часу.

Ознайомлення з спеціальною радянською історичною літературою дає підставу зробити висновок, що проблема розвитку промисловості, товарного виробництва, торгівлі знайшла більш-менш задовільне висвітлення. Проте питання становлення і функціонування залізничного і морського транспорту на Півдні України у другій половині XIX – на початку XX ст., як умови розвитку згаданих процесів, залишається дуже слабо розробленим.

Новий період у вивченні теми починається з проголошення незалежності України. В цей час виникають сприятливі умови для вільного розвитку історичної науки, ґрунтовної розробки проблем українського історичного процесу. Так, історики більш активно починають звертатися до становлення капіталістичних, ринкових відносин в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст., що стосується і дослідження окремих аспектів питань, пов'язаних із розвитком підприємництва на транспорті. В 90-х рр. XX ст. цьому були присвячені статті З.В. Першиної, Ю.П. Коновалова, І.С. Гребцової, В.А. Мірошніченко [55; 56].

У цей період з'явилися нові, оригінальні праці. До таких робіт слід віднести дисертаційне дослідження С.С. Богатчук [57], у якому досліджено соціально-економічний аспект розвитку залізниць України в другій половині XIX – по 1917 рік. Автор розглядає історію залізничного транспорту в тісному зв'язку з промисловим піднесенням, показує, що створення залізничної мережі стимулювало процес виробництва усіх головних сфер господарства, викликало до життя нові галузі промисловості. До недоліків роботи можна віднести те, що через велику кількість поставлених завдань, це дослідження досить поверхово торкається багатьох проблем залізничного транспорту.

Іншою спробою висвітлити історію залізничного транспорту України стала колективна монографія „Залізниці України. Історичний нарис” [58]. Ця праця охоплює період від зародження залізничного транспорту України до 1918 року. В ній докладно розповідається про історію п'яти залізниць: Львівської, Південно-Західної, Донецької, Катерининської та Південної. Історія кожної залізниці розглядається окремо, причому практично в кожному випадку висвітлюється вплив її на розвиток регіону. Велике значення має і те, що автори певну увагу приділили і технічним питанням, висвітливши різні аспекти функціонування залізниць, їх матеріально-технічного забезпечення тощо. Ця робота залишається важливим та корисним дослідженням з історії залізниць України.

Науковці О. Реєнт та О. Сердюк [59] у своїй монографії висвітлюють стан залізничного транспорту в Україні напередодні та в роки Першої світової війни. Автори на широкій джерельній базі визначають причини стримування залізничного будівництва в передвоєнні роки, розкривають стан, в якому опинились залізниці в цей час. З іншого боку, оскільки автори не ставили завдання всебічно досліджувати залізничний транспорт, то частина актуальних проблем залишилась поза їх увагою. Важливі питання історії Одеської

залізниці знайшли відбиття в роботі Ю.С. Линюка [60]. Використовуючи архівні матеріали, автор розкрив всі перипетії будівництва дороги, що першою з'явилася на Півдні України.

Цінним здобутком в історіографії морського флоту Чорноморсько-Азовського басейну є дослідження О.Б. Шляхова [61]. Використовуючи великий комплекс архівних матеріалів, автор дослідив проблему становлення капіталістичних відносин на морському транспорті. Але основну увагу приділено соціальному фактору, а саме складу судовласників і моряків, взаєминам між ними, політиці царату стосовно підприємництва в торговельному флоті, відношенню до робітничого питання.

Значним внеском у розробку проблеми залізничного транспорту є дисертаційне дослідження Пономаренка Р.О. [62], в якому описуються особливості будівництва залізниць, забезпечення їх рухомим складом, паливом, рейками та скріпленнями. Однак автора більше цікавлять технічні проблеми, які є невід'ємними від загального питання розвитку залізничного транспорту в Україні, але є недостатніми для з'ясування ролі залізниць у співпраці з морським флотом, що в свою чергу є умовою економічного розвитку регіону і налагодження зв'язків як з іншими районами Російської імперії, так і з іншими державами.

Відзначається, що в цілому для більшості праць останнього часу характерний багатоманітний спектр поглядів на історичні події, намагання дати всебічну об'єктивну характеристику суспільно-політичним та економічним процесам, які мали місце в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст.

До історіографії залізничного транспорту південного регіону України необхідно віднести роботи біографічного характеру [63-69], які вносять певний вклад у розробку даної проблеми.

Отже, можна сказати, що в сучасній українській історіографії питання історії залізничного і морського транспорту достатньо поширене. І все ж, на думку автора, ступінь розробки теми характеризується відсутністю узагальнюючих досліджень, присвячених формуванню залізничного та морського транспорту в другій половині XIX – на початку XX ст. Згадана проблематика у попередній період розглядалася фрагментарно та епізодично. Багато важливих питань історії виникнення і функціонування залізничного і морського транспорту дотепер ще не вивчені, не всі її аспекти знайшли рівномірне висвітлення у науковій літературі.

Таким чином, подальшого дослідження потребують питання, які залишилися поза увагою науковців, пов'язані з загальним аналізом головних аспектів формування та функціонування залізничного і морського транспорту на Півдні України: проектування і хід будівництва залізниць на Півдні України у другій половині XIX – на початку XX ст.; розвиток морського транспорту; становлення науково-технічної бази транспорту; роль шляхів сполучення у забезпеченні транспортно-економічних зв'язків Півдня України з іншими регіонами Російської імперії й іноземних держав.

Джерела та література

1. Деятельность Русского общества пароходства и торговли за последние 10 лет. – СПб., 1897.
2. Иловайский С.И. Исторический очерк пятидесятилетия Русского общества пароходства и торговли. – О., 1907.
3. Кази М.И. Добровольный флот и Русское общество пароходства и торговли перед государством. – СПб., 1888.
4. Поггенполь М. Очерк возникновения и деятельности Добровольного флота за время XXV-ти летнего его существования. – СПб., 1903.
5. Скальковский К.А. Русский торговый флот и срочное пароходство на Черном и Азовском морях. – СПб., 1887.
6. Верховский В. Краткий исторический очерк начала и распространения железных дорог в России по 1897 г. включительно. – СПб., 1898.
7. Верховский В.М. Исторический очерк развития железных дорог в России с их основания по 1897 г. включительно. – СПб., 1809.
8. Головачев Л.Л. Железные дороги в России. – М., 1908. – Т.4.
9. Исторический очерк разных отраслей железнодорожного дела и развития финансово-экономической стороны железнодорожного дела в России по 1897 год включительно. / Под ред. В. Верховского. – СПб., 1901.
10. Безобразов В.П. Народное хозяйство России. – СПб, 1882.
11. Брандт Б.Ф. Иностранные капиталы. Их влияние на экономическую жизнь страны. – Т.И. – СПб., 1899.
12. Рагозин Е.Л. Железо и уголь на Юге России. – СПб., 1895.
13. Фомин П.И. Горная и горнозаводская промышленность Юга России. – Т.1. – Харьков, 1915; Т.2. – Харьков, 1924.
14. Антошин Н.К. Сведения и данные о мастерских русских железных дорог и об некоторых заграничных. – СПб., 1910.
15. Антошин Н.К., Силуянов С.И. Развитие железных дорог по отношению к подвижному составу. – СПб., 1901.
16. Шотлендер Я.В. Паровоз. Руководство для технических железнодорожных училищ, железнодорожных машинистов и их помощников. – СПб. – М., 1885.
17. Андреев П. Юго-Западная железная дорога. – К., 1898.
18. Андреев П.Н. Юго-Западные дороги. Историко-экономический очерк в связи с результатами эксплуатации Юго-Западных дорог за время перехода (1880-1894) и после перехода в казенное управление (1895-1908). – К., 1909.
19. Плевако О. 3 матеріалів до історії цукрової промисловості на Україні. Нарис 3-й (До питання коли побудовано перші цукроварні). – К., 1927.
20. Яворський М. Україна в епоху капіталізму. – Х., 1924.
21. Слабченко М.Є. Матеріали до соціально-економічної історії України XIX ст.: В 3 т. – Харків, 1927. – Т.2. Очерки торговли и торгового капитализма.
22. Можин В.П. Монополии в судоходстве России и их борьба за господство // Социалистические преобразования в СССР и их экономические предпосылки. – М, 1959.
23. Эфенди-Заде Д.М. Русский морской торговый флот на рубеже XIX-XX вв. // Исторические записки. – М., 1980. – Т.105.
24. Гришин Ю.А. История мореплавания. – М., 1977.
25. Коновалов Ю.П. Документи з історії Чорноморсько-Азовського флоту періоду промислового капіталізму (60-ті – сер. 90-х рр. XIX ст.) // Архіви України. – 1977. – №3.

26. Белоус А.Г., Коляда И.М. Одеса: Путеводитель-справочник. – Одеса, 1989.
27. Билоусова Е.М. Херсон: Путеводитель / Билоусова Е.М., Каган М.Л., Кулик М.П., Самолова Д.С., Сколибод Т.Е. – 3-е изд., перераб. и доп. – Симферополь, 1982.
28. Історія Одеси / Колектив авторів. Гол. ред. В.Н. Станко. – Одеса, 2002.
29. Николаев: 1789-1989. Страницы истории: Справочник. Лифанов В.Г., Миющенко В.А. – Одесса, 1989.
30. Ангелейко В.І. Залізничі України в 1865-1965 рр. // Нариси з історії техніки і природознавства. – К., 1962.
31. Кульчицкий С.В. Развитие железнодорожного транспорта на Украине в дореволюционный период: Автореф. дис... канд. эк. наук. / АН УССР – К., 1963.
32. Соловьева А.М. Железнодорожный транспорт России во второй половине XIX века. – М., 1975.
33. Бакулев Г.Д. Черная металлургия на Юге России. – М., 1953.
34. Гуржій І.О. Місце України в зовнішній торгівлі Росії. (60-90-і роки XIX ст.) // УІЖ. – 1962. – №5.
35. Гуржій І.О. Україна в системі Всеросійського ринку 60-90-х років XIX ст. – К., 1968.
36. Лившиц Р.С. Размещение промышленности в дореволюционной России. – М., 1955.
37. Нестеренко О.О. Розвиток промисловості на Україні. – К., 1962.
38. Мельник Л.Г. Технічний переворот на Україні у XIX ст. – К., 1972.
39. Залесский В.К. Немцы и наши пароходные предприятия. – СПб., 1911.
40. Залесский Н.А. «Одеса» выходит в море: Возникновение парового мореплавания на Черном море, 1827-1855 гг. – Л., 1987.
41. Басевич В.В. Первые паровые суда на Черном море // Морской флот. – 1991. – №3.
42. Орловський Б.М. Залізнична промисловість України в дореволюційний період. – К., 1974.
43. Ващенко В.П. Морський транспорт Південної України в дореформений період // Зап. істор. ф-ту ОДУ. – 1997. – Вип.4.
44. Крутиков В.В. К вопросу о влиянии железнодорожного строительства на развитие тяжелой индустрии Украины в 60-70 гг. XIX века. – В кн.: Некоторые проблемы социально-экономической и политической истории Украинской ССР. – Вип.2. – Днепропетровск, 1971.
45. Золотов В.А. Внешняя торговля Южной России в первой половине XIX в. – Ростов-на-Дону, 1963.
46. Скрипник М.О. Торгово-економічні взаємини Одеси з країнами світу у XIX ст. // Одеса-200. – Одеса, 1994.
47. Дружинина Е. Южная Украина в период кризиса феодализма, 1825-1860 гг. – М., 1981.
48. Дружинина Е. Южная Украина, 1800-1825 гг. – М., 1970.
49. Слепухин С.М. Краткая история строительства и развития Сталинской железной дороги 1884-1948. – Д., 1949.
50. Приднепровская железная дорога / В.М. Кулагин, И.Я. Кучеренко, А.С. Сокиркин и др. – Днепропетровск, 1973.
51. Столетие железных дорог. – М., 1925.
52. Мирончук В.Д. История Екатеринбургской железной дороги и ее роль в социально-экономическом развитии юга России (последняя четверть XIX – нач. XX вв). Автореф. дис... канд. ист. наук. – Днепропетровск, 1979.
53. Виргинский В.С. Хотеевков В.Ф. Очерки истории науки и техники, 1870-1917 гг. – М., 1988.
54. Развитие науки и техники на железнодорожном транспорте. ЦНИИ МПС 50 лет. – М., 1968.
55. Гребцова И.С., Мирошниченко В.А. Источники изучения истории акционерной компании РОПИТ // Записки історичного факультету. Одеський державний університет. – О., 1997. – Вип.4.
56. Першина З.В., Коновалов Ю.П. Дрібнотоварні промисли на морському транспорті Чорноморсько-Азовського басейну (60-70 рр. XIX ст.) // Записки історичного факультету. Одеський державний університет. – О., 1998. – Вип.7.
57. Богатчук С.С. Залізничний транспорт України у другій половині XIX – на початку XX ст. (соціально-економічний аспект): Автореферат дис... канд. іст. наук. – К., 2000.
58. Кірпа Г.М., Пшинько О.М., Агієнко І.В. Залізничі України. Історичний нарис. – Дніпропетровськ, 2001.
59. Реєнт О., Сердюк О. Перша Світова війна і Україна. – К., 2004.
60. Сторінки історії Одеської залізничі / Авт.: Ю.С. Линюк, Ред. кол.: Г.А. Бойко, В.П. Щегленко, Л.П. Калініченко, О.Л. Костін. – Одеса, 2005.
61. Шляхов О.Б. Судновласники і моряки Азово-Чорноморського басейну: 90-ті рр. XIX ст. – 1914 р. – Д., 2003.
62. Пономаренко Р.О. Розвиток залізничного транспорту Півдня та Сходу України в другій половині XIX століття – на початку XX століть: Автореф. дис... канд. іст. наук / Національний технічний університет. – Херсон, 2006.
63. Ветров И.Е. Выдающийся инженер и организатор // Железнодорожный транспорт. – 1999. – №3.
64. Выпов И.Г. Выдающийся ученый-мостостроитель. К 175-летию со дня рождения Д.И. Журавского // Железнодорожный транспорт. – 1996. – №9.
65. Данилевский В. И.И. Ползунов. Труды и жизнь первого русского теплотехника. Изд. Академии наук СССР. – М. – Л., 1940.
66. Житков С.М. Биографии инженеров путей сообщения. Вип. VII. – СПб., 1902.
67. Зензинов Н.А. Сергей Юльевич Витте. К 150-летию со дня рождения // Железнодорожный транспорт. – 1999. – №5.
68. Касаткин Г.С. Пионеры железнодорожного транспорта // Железнодорожный транспорт. – 2004. – №2.
69. Панаев В.А. Четыре министра путей сообщения. – СПб., 1869.

Шарыгина О. А. Историография развития железнодорожного и морского транспорта на Юге Украины во второй половине XIX – в начале XX вв.

Статья посвящена рассмотрению истории железнодорожного и морского транспорта в научных исследованиях. Автор констатирует, что, несмотря на достаточную распространенность этого вопроса в современной украинской историографии, отсутствуют обобщающие работы, посвященные формированию транспорта во второй половине XIX – начале XX вв.

Ключевые слова: историография, Юг Украины, послереформенный период, железнодорожный и морской транспорт.

Sharygina O. A. History of railway and sea transport of the South of Ukraine in the late XIX – early XX century (historiographic problem)

The article is devoted to the history of railway and sea transport in scientific research. The author states that, despite the considerable extent of this question in modern Ukrainian historiography, the summary reviews devoted to the transport formation in the second half of XIX – in the beginning of XX century are still lacking.

Key words: historiography, South of Ukraine, period after reform, railway and sea transport